

Den sociale arv i uddannelse er steget markant gennem de sidste 20 år

Børns uddannelse er i dag lige så afhængig af deres forældres baggrund, som den var for 40-50 år siden.

Selvom et af kerneområderne i den danske velfærdsstat er den frie og lige adgang til uddannelse, er der stadig store forskelle på, hvem der klarer sig godt i uddannelsessystemet.

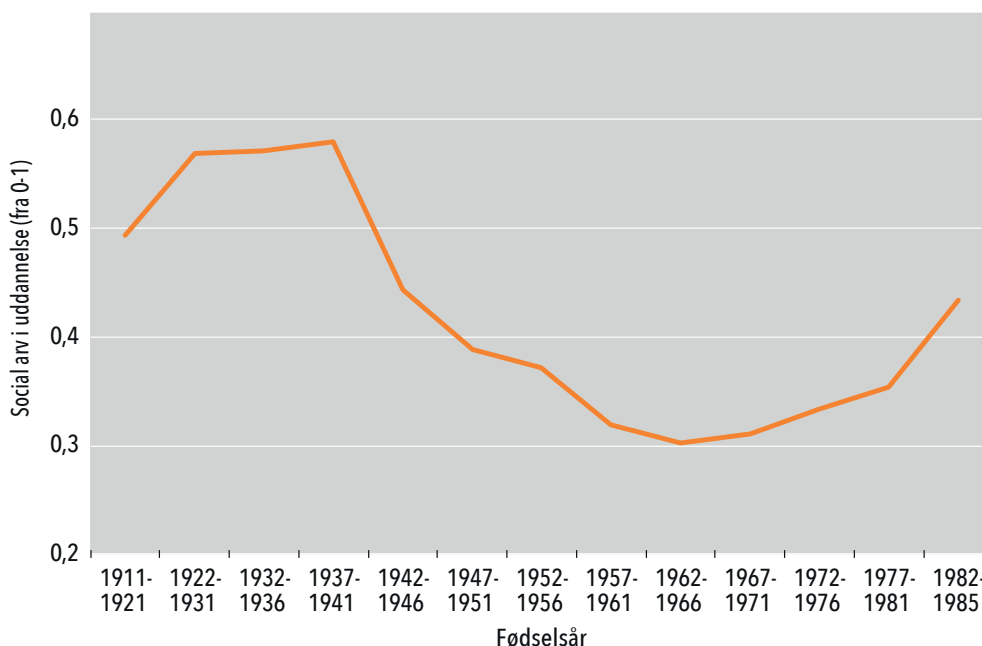
Det viser et nyt studie af forskerne Kristian Bernt Karlson og Rasmus Landersø fra henholdsvis Københavns Universitet og ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed. I studiet har forskerne kortlagt ændringer i den sociale arv, når det gælder uddannelse, for årgange født fra 1911 til 1987 ved at sammenkæde oplysninger om børns og forældres uddannelse fra spørgeskemaundersøgelser og registerdata.

Figur 1 illustrerer, hvordan den sociale arv i uddannel-

se har udviklet sig for årgange født på tværs af det 20. århundrede. Efter et udgangspunkt med stærk social arv i uddannelse i begyndelsen af århundredet faldt den markant fra årgangene født i starten af 1940'erne til årgange født i 1960'erne. Forskelle i forældres uddannelse forklarede omkring 60 pct. af forskellene i børns uddannelse tidligt i det 20. århundrede. Dette ændrede sig radikalt i løbet af 20 år, hvor denne andel faldt til omkring 30 pct.

Men for børn født omkring 1970 vendte tendensen, og sammenhængen med forældrenes uddannelsesmæssige baggrund steg igen. Specielt for årgange født i slutningen af 1970'erne og fremefter har ændringen været markant. Og for årgange født i slutningen af 1980'erne (altså de yngste årgange, der kan følges helt til enden af et uddannelsesforløb) er den sociale arv i uddannelse steget så meget, at den nu er tilbage på samme niveau som for årgange født i starten af 1940'erne.

Figur 1. Social arv i uddannelse gennem det 20. århundrede

Figuren viser den estimerede sammenhæng mellem børns og forældres uddannelseslængde i Danmark afhængigt af børnenes fødselsårgang. I figuren svarer 1 på y-aksen til, at børns uddannelse er helt bestemt af forældres uddannelse, og 0 på y-aksen svarer til, at forældres uddannelse ikke har nogen betydning for børns uddannelse.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed baseret på danske (historiske) spørgeskemaundersøgelser og data fra Danmarks Statistik.

Den sociale arv i uddannelse i Danmark og USA er i dag på samme niveau

Både i Danmark og i USA er det primært børn med højt uddannede forældre, der selv får en lang uddannelse.

Selvom der er store forskelle i velfærdspolitikker og omkostninger ved uddannelse, er det på begge sider af Atlanten primært børn af forældre med lange uddannelser, der selv får en lang uddannelse.

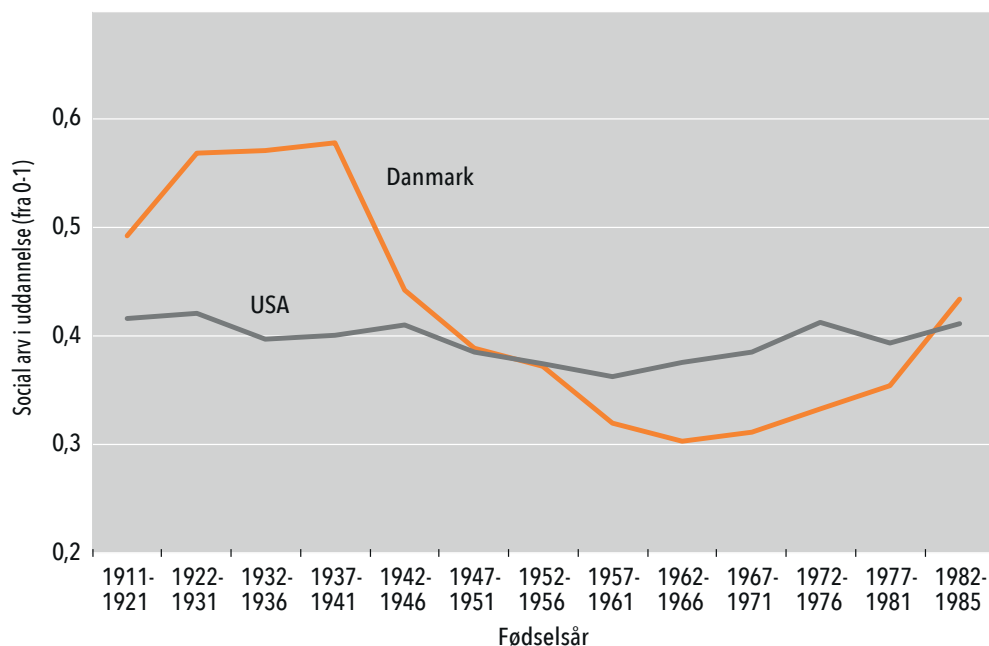
Dette er konklusionen i et nyt studie af forskere fra Københavns Universitet og ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed. Forskellene er så små, at forskerne ikke kan afvise, at den sociale arv i uddannelse – som gennemsnitlig betragtning – er den samme i de to lande. I studiet sammenholdes uddannelse for børn og deres forældre i både Danmark og USA.

I figur 2 kan man se, hvor stor en andel forskelle i børns uddannelse der skyldes forskelle i deres forældres ud-

dannelse for børn født gennem det 20. århundrede fra hhv. Danmark og USA. Hvor den sociale arv i uddannelse lå på et højt niveau i Danmark i starten af det 20. århundrede, var den lavere i USA, som på daværende tidspunkt i langt større grad passede til beskrivelsen 'mulighedernes land'. Men hvor den sociale arv i uddannelse vedblev at være på samme niveau i USA, faldt den markant i Danmark for årgange født fra 1940'erne til 1960'erne. Dog er den sociale arv i uddannelse sidenhen steget i Danmark til nogenlunde det samme niveau som i USA for årgange født i 1980'erne.

Dette resultat kan virke overraskende for mange, da der er mange forskelle på de to lande, når det kommer til opbygningen af og reglerne for uddannelsessystemet. I Danmark er der helt andre tilbud – også for de dårligst stillede. Men ét er den formelle adgang til muligheder. Noget andet er adfærd, og hvem der gør brug af mulighederne.

Figur 2. Social arv i uddannelse i Danmark og USA gennem det 20. århundrede

Figuren viser den estimerede sammenhæng mellem børns og forældres uddannelseslængde i Danmark og USA afhængigt af børnenes fødselsårgang. I figuren svarer 1 på y-aksen til, at børns uddannelse er helt bestemt af forældres uddannelse, og 0 på y-aksen svarer til, at forældres uddannelse ikke har nogen betydning for børns uddannelse.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed baseret på danske (historiske) spørgeskemaundersøgelser, data fra Danmarks Statistik og General Social Surveys (USA).

Uligheden på tværs af uddannelsesbaggrund er øget markant

De seneste årtier er skellene i livsforløb øget væsentligt mellem personer med henholdsvis korte og lange uddannelser – og forældrenes baggrund er i stigende grad afgørende for deres børns uddannelse og herved deres videre livsforløb.

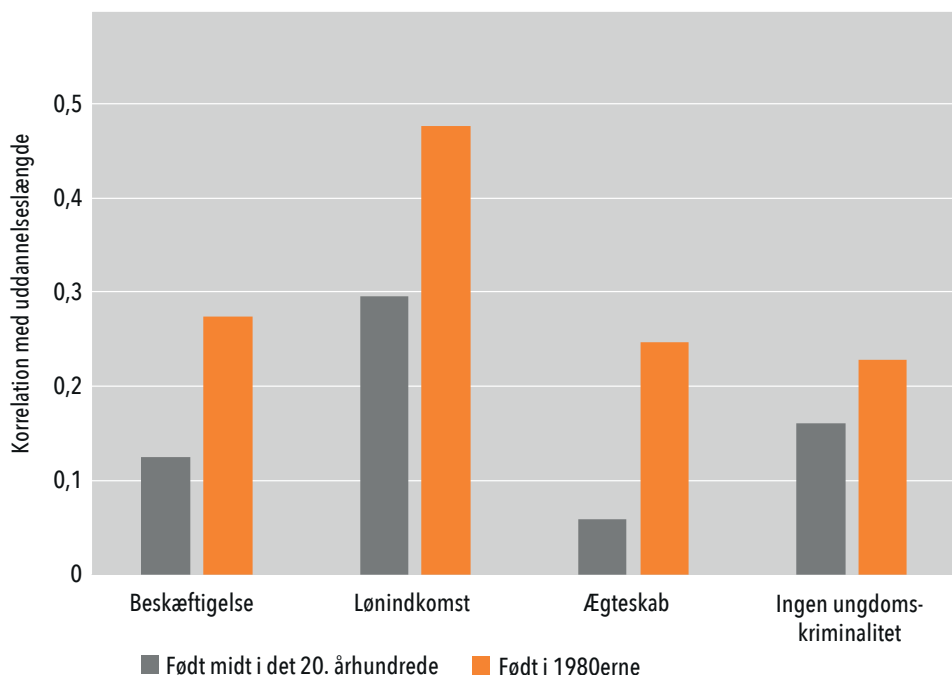
Forskelle i livsforløb er steget markant over de seneste årtier mellem dem, der har korte uddannelser, og dem, der har lange uddannelser. Det er konklusionen i et nyt studie af forskere fra Københavns Universitet og ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Samtidig viser studiet, at forældrebaggrund bliver stadig vigtigere for uddannelse. Derfor stiger betydningen af forældrenes baggrund også for en bred vifte af andre faktorer gennem livet. Dette gælder både i forhold til, hvem der begår ungdomskriminalitet, hvem der har

det bedste helbred, hvem der får den højeste indkomst, hvem der har den største tilknytning til arbejdsmarkedet, og hvem der stifter familie.

I figur 3 kan man se korrelationen mellem uddannelseslængde på den ene side og på den anden side beskæftigelse, lønindkomst, sandsynlighed for ikke at begå ungdomskriminalitet og sandsynligheden for at være gift som 35-årig for årgange født midt i det 20. århundrede og årgange født i 1980'erne. Selvom dette i udgangspunktet er vidt forskellige mål, så er konklusionen den samme: Betydningen af uddannelse (og herved også forældrenes baggrund) er stadig stigende i Danmark. Og det er til trods for, at årgange, der er født i midten af 1980'erne, oplevede mange indsatser og politikker målrettet bl.a. ungdomskriminalitet, uddannelse og beskæftigelse, som årgangene født i midten af det 20. århundrede ikke nød godt af.

Figur 3. Sammenhængen mellem uddannelse og andre vigtige områder i livet; årgange født i midten af det 20. århundrede og årgange født i 1980'erne

Figuren viser korrelationen mellem uddannelseslængde på den ene side og på den anden side beskæftigelse i starten af 30'erne, lønindkomst i starten af 30'erne, sandsynlighed for ikke at begå ungdomskriminalitet og sandsynligheden for at være gift som 35-årig for årgange født i midten af det 20. århundrede og årgange født i 1980'erne. Når sammenhængen mellem uddannelse og de øvrige områder stiger markant, viser studiet, at dette også betyder, at sammenhængen mellem forældres uddannelse og børnenes livsforløb stiger markant.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed baseret på data fra Danmarks Statistik.

Lavere social arv i uddannelse skyldes løft i bunden - stigende social arv skyldes udvidelse i toppen

Den sociale arv i uddannelse faldt markant i Danmark for årgange født mellem 1940 og 1960, fordi uddannelsesniveaet blev hævet i bunden. Mange – specielt børn med lavt uddannede forældre fra landområder – gik fra kun at fuldføre 7. klasse til at fuldføre 9. klasse eller endda en ungdomsuddannelse. Mens ca. 60 pct. af 1940-årgangen fuldførte 9. klasse, fuldførte næsten 100 pct. i 1960-årgangen.

Når den sociale arv i uddannelse er steget for årgange født efter 1970, skyldes det, at uddannelsesløftet nu kun vedrører andelen, der fuldfører videregående uddannelser. For årgange født midt i det 20. århundrede, var det kun 10-15 pct. der fik en videregående uddannelse. For årgange født i slutningen

af 1980'erne var dette omkring 40 pct af en årgang. Og denne stigning er i overvejende grad drevet af børn fra ressourcestærke hjem.

Overgangen til videnssamfund med stigende fokus på mellemlange og lange videregående uddannelser har altså været forbundet med en stærkt stigende social arv i uddannelse. Hvor der fx altid har været stor ulighed forbundet med, hvem der læser medicin, udgør de 'klassiske' fagretninger kun en lille del af uddannelseskataloget i dag. Den senere udvikling er primært drevet af den markante udvidelse af videregående uddannelser indenfor humaniora, samfundsvidenskab og merkantile fag.

Social arv i uddannelse og uddannelsesmobilitet

Når nyhedsbrevet omtaler social arv i uddannelse, menes der, i hvilken grad forældres uddannelse og deres børns uddannelse er sammenfaldende. Dette omtales ofte også som uddannelsesmobilitet. De to betegnelser er dog hinandens modsætninger; høj social arv i uddannelse svarer til lav uddannelsesmobilitet og vice versa.

Social arv i uddannelse er desuden et 'deskriptivt' begreb, der ikke nødvendigvis afspejler 'årsagssammenhænge'. En forskel på børns uddannelse på tværs af deres forældres uddannelse betyder ikke nødvendigvis, at en høj uddannelse til forældre forbedrer børns egen uddannelse. Når der er forskelle på tværs af forældres uddannelse, kan dette også skyldes forskelle i forhold som færdigheder, holdninger, personlighedstræk, miljø og/eller ressourcer i familier, hvor forældrene har henholdsvis en kort, mellemlang eller lang uddannelse.

Social arv i uddannelse og uddannelsesmobilitet kan også opgøres på mange måder. Resultaterne i figurerne beror på sammenhænge mellem børns og forældres uddannelseslængde (og i figur 3 børns livsforløb og uddannelseslængde). I studiet er konklusionen om stigende social arv i uddannelse testet gennem et bredt udsnit af gængse metoder, som alle underbygger konklusionen. For eksempel viser én supplerende analyse af 'opadgående mobilitet' (dvs. andelen af børn, der får en længere uddannelse end deres forældre), at denne var lavere i Danmark end i USA for børn tidligt i det 20. århundrede for derefter at blive markant højere i Danmark for børn født i midt i det 20. århundrede og endeligt at falde tilbage til omtrent det samme niveau som i USA for børn født i 1980'erne. Ligeledes viser en anden supplerende analyse, at den sociale arv i uddannelse ikke kun er stigende, når der fokuseres på uddannelseslængde, men også, når der fokuseres på specifikke uddannelsesvalg uagtet, hvilke uddannelser der er korte og lange.

Undersøgelsens publicering

The Making and Unmaking of Opportunity: Educational Mobility in 20th Century-Denmark
Kristian B. Karlson og Rasmus Landersø

Study paper 158, ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Nyt fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed. (ISSN 1396-1217) udgives for at informere offentligheden om resultaterne af den løbende forskning i enheden.

Nyhedsbrevet er ikke ophavsretligt beskyttet og må frit citeres eller kopieres med fornøden kildeangivelse.

Du kan se andre udgivelser fra forskningsenheden på: www.rockwoolfonden.dk/forside/forskning